

Вадим ПІНЦАК

ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНЕ ПРОТИСТОЯННЯ 1992 РОКУ У РЕСПУБЛІЦІ МОЛДОВА

Існуюча нині «холодна війна» між Республікою Молдова і Придністров'ям та події у Кавказькому регіоні вказують на можливість рецидиву збройної ескалації Придністровського конфлікту. Виходячи з цього, військово-політичне протистояння 1992 р. у Молдові є своєрідним «експериментальним полем» для виявлення здобутків і прорахунків, що значно полегшить пошук найбільш оптимальної моделі поведінки офіційного Кишинєва у майбутньому.

Зрозуміло, що питання військово-політичного протистояння отримує різні оцінки у молдавській та придністровській історичних науках. У Молдові активної наукової і видавничої роботи з цієї проблематики не спостерігається. Причиною цього явища є той факт, що у бойових діях 1992 р. молдавська армія зазнала поразки, тому публікація військових документів може призвести до виявлення помилок у рішеннях 1992 р. відомих державних діячів Молдови. Крім цього, повне оприлюднення втрат, зокрема й людських, негативно позначиться на морально-психологічному стані молдавської армії та суспільства. Такі публікації у Придністров'ї, навпаки, породжують негативне ставлення до завойовників і сприяють піднесенню бойового духу армії та формують атмосферу нескореності народу. Різниця в ефекті морально-психологічного сприйняття результатів бойових дій 1992 р. зумовлює різне ставлення конфліктуючих сторін до оприлюднення військових документів.

Виходячи з наведеної специфіки, зауважимо, що видання придністровського походження заслуговують на увагу, оскільки досить скрупульозно висвітлюють перебіг збройної ескалації конфлікту. Відповідність документів тодішнім реаліям не викликає жодних сумнівів, адже Тирасполь ніколи не переслідував мети встановлення своєї влади на правому березі р. Дністер (за винятком міста Бендери). До таких досліджень варто віднести видання придністровських істориків М. Бабілуниги і Б. Бомешко «Бендеры: расстрелянные и непокоренные», «Дни и ночи Бендерской трагедии» [1; 2].

Як відомо, конфліктуючі сторони станом на кінець 1991 – початок 1992 р. аргументи політичного характеру вичерпали, тому навесні 1992

р. спостерігалася значна активізація військово-політичного протистояння. Зокрема, у засобах масової інформації з'явилися повідомлення про численні інциденти силових зіткнень конфліктуючих сторін [3]. Нині важко з'ясувати, чия точка зору найбільш правдоподібна, але не викликає сумнівів те, що по обидва береги р. Дністер існували радикальні політичні сили, які сприяли ескалації конфлікту, проте більшу активність проявляла молдавська сторона, оскільки прагнула повернути владу на втраченій території.

Стратегічний план Кишинєва полягав у тому, щоб «зв'язати боями» у районі міста Дубоссари найбільшу кількість військ ПМР, і накопичивши достатньо сил, одночасним ударом з Кочієрського і Кошницького плацдармів оточити Дубоссарське угруповання Республіканської гвардії Придністровської Молдавської Республіки (ПМР). Надалі передбачалося «розсікти» Придністров'я в районі Дубоссар у найбільш вузькій його частині, щоб не допустити підходу підкріплення з Рибницького і Кам'янського районів. Відтак, захопивши Дубоссари, відрізати північні райони ПМР (Рибницю, Кам'янку, Рашків) від південних – Тирасполя, Григоріополя, Дністровська. Надалі розділити Придністров'я на частини, зруйнувати його політичну і економічну єдність, а потім цілеспрямованими ударами знищити розрізнені зони опору. Насамкінець, останній удар планувалося завдати у напрямку Бендери – Тирасполь і повністю знищити опір у Придністров'ї. Тирасполь же не планував наступальних дій, тому його стратегічне завдання полягало в обороні лівого берега Дністра, яка будувалася як позиційна у зв'язку з тим, що доводилося захищати водну перепону і водночас вести бойові дії у населених пунктах.

Однак молдавським збройним силам не вдалося реалізувати свого первинного плану. Причиною стала завчасна підготовка придністровської сторони до можливих бойових дій, а також відсутність у Кишинєва достатньо потужних регулярних армійських сил.

Приводом до нового протистояння стала збройна сутичка, яка трапилася 19 червня 1992 р. на території бендерської друкарні, внаслідок якої зіткнулися військові підрозділи конфліктуючих сторін [4, с.8]. О 19 годині, тобто через півтори години після сутички, сподіваючись на ефект раптовості, до Бендер з кількох напрямків по Кишинівській і Каушанській трасах увійшли молдавські армійські підрозділи з бронетехнікою і артилерією [12, с.341]. Місто опинилося майже у повному оточенні. Молдавська сторона використала інцидент як привід для реалізації власного другого плану силового розв'язання конфлікту, розпочавши операцію «Троянський кінь», керівником якої став генерал Ф. Дабіжа [11, с.218]. Аналогія з давньою міфологією

полягала в тому, що під прикриттям представників чотиристоронньої комісії спостерігачів у місті поступово накопичувалися переведені у цивільне поліцейські. Вони згідно з планом, повинні були «відкрити ворота», забезпечивши цим введення головних сил у місто.

Отже, задум операції полягав у тому, щоб за допомогою бригади поліції та армійських структур особливого призначення усунути з міста республіканських гвардійців і створити міцний плацдарм для подальшого удару по Тирасполю. Армійські частини повинні були прикривати бригаду поліції у Бендерах і нейтралізувати бронетехніку гвардійців і російських козаків з боку Тирасполя. Однак цього завдання вони не виконали. Придністровська сторона у відповідь залучила танки з арсеналу 14-ї російської армії [8, с.25]. Це зірвало реалізацію операції «Троянський кінь», оскільки до міста надходила допомога з протилежного берега.

У Бендерах ситуація мала надзвичайний характер. Розпочалися вуличні бої, в яких гинуло цивільне населення. Сорокаградусна спека створювала загрозу епідемії, морги були переповнені [5, с.1]. Станом на 25 червня 1992 р. число біженців орієнтовно складало щонайменше 30 % від загальної кількості населення [10, с.42]. Багатьох загиблих, щоб не допустити спалаху епідемії, жителі, що залишилися, хоронили у дворах домів або у найближчих парках [7, с.58].

Досі бойові дії у Бендерах не мають однозначного тлумачення як в Україні, так і за її межами. Іноді оцінки діаметрально протилежні і залежать від політичних позицій суб'єкта, що їх робить. У зв'язку з цим спробуємо об'єктивно проаналізувати причинно-наслідкові зв'язки битви за Бендери.

Молдавська поліція не мала змоги атакувати місто Тирасполь у зв'язку з наявністю міцної придністровської системи оборони, побудованій з урахуванням природної перепони – р. Дністер. Натомість місто Бендери, розташоване на правому березі, цілком можна було взяти під свій контроль і в такий спосіб створити плацдарм для подальшого удару по Тирасполю, який знаходиться всього за 10 км на іншому березі. З цієї ж причини для Придністров'я втрата міста становила велику небезпеку. Наведені аргументи пояснюють причину запеклої боротьби за нього.

Молдавська поліція у Бендерах не приступала до виконання своїх службових обов'язків, оскільки не визнавалася населенням [6, с.1]. Її виведення з міста було рівнозначне тому, що офіційний Кишинів визнає свою поразку на сході країни. У протилежному випадку зберігалася ілюзія присутності органів державного управління на обох берегах Дністра, тобто на всій території республіки. Натомість паралельно здійснювала патрулювання РГ ПМР. Отже, в одному місті

одночасно здійснювали бойове чергування силові структури двох конфліктуючих сторін. Щодня напруга зростала й небезпека зіткнення перетворювалася на реальність. Молдавські поліцейські у Бендерах стали заручниками ситуації. У цьому сенсі не важливо, хто першим розпочав сутичку, головне інше – битва за Бендери мала спланований характер. Аналіз перебігу подій свідчить, що впродовж двох годин після початку інциденту на місто Бендери з кількох сторін були спрямовані колони бронетехніки, артилерія та інше важке озброєння. Без попередньої підготовки таку операцію здійснити неможливо, адже потрібно розробити стратегічний план, довести до особового складу завдання й деталі, вишикувати техніку у бойові колони, вивести на марш, зайняти бойові позиції тощо. Тому мова повинна йти не про чергове військове зіткнення внаслідок випадкового інциденту, а про спеціальний план, який ретельно готувався тодішнім прорумунським керівництвом Молдови. Отже, події у Бендерах – це завчасно спланована військова операція.

Її політичне підґрунтя полягає в тому, що перемога над сепаратизмом у країні стала першочерговим завданням історичного розвитку Молдови на початку 90-х рр. XX ст. Його невиконання ставило під сумнів спроможність тодішньої національної еліти Молдови забезпечити конституційний порядок у країні. Нині достеменно відомо, що схвалення операції у Бендерах відбулося за участю президента Молдови М. Снегура [11, с.218]. Версія про емоційний порив головнокомандувача суперечить фактам, оскільки призначені для наступу війська стягувалися завчасно.

Після провалу операції президент Молдови М. Снегур в інтерв'ю агентству «Молдова прес» і національному телебаченню заявляв, що «наміри зберегти цілісність республіки, навіть, ціною життя, залишаються незмінними» [9, с.1]. Отже, президент планував очолити національно-визвольний рух у разі розколу країни. Завдати рішучого удару у момент прибуття до парламенту депутатів від Придністров'я означало знищити процеси федералізації країни і стати національним героєм.

Враховуючи наслідки бойових дій у Бендерах, передусім, гуманітарну катастрофу, події варто оцінити як трагедію. Спільну відповідальність за неї несуть обидві сторони, адже вони задовго до її початку перейшли до силових методів розв'язання протиріч, але безпосередню відповідальність несе тодішня молдавська правляча верхівка в особі президента М. Снегура, міністра оборони І. Косташа та інших націонал-радикалів. Військову операцію у Бендерах належить визнати серйозною політичною помилкою тодішнього керівництва Молдови.

Після битви за Бендери у Придністров'ї з'явилися ознаки посттравматичного психозу на рівні масової свідомості, які супроводжувалися пропагандою про прихід до влади у Молдові фашистів тощо. Їхня наявність простежується й досі і в політичних цілях підтримується владою регіону. На Правобережжі теж запанувала істерія ультранационалістичного прорумунського характеру, підтримувана пропагандою про агресію 14-ї армії. Образ ворога й досі сприяє конфліктуючим елітам утримувати себе при владі та покладати відповідальність за соціально-економічні прорахунки на протилежну сторону.

Молдавська сторона з моменту Бендерської трагедії й до тепер з морально-етичних позицій сприймається у Придністров'ї як агресор, який є прямою загрозою існуючому там способу життя. Таке сприйняття має незворотний характер, оскільки впливає на формування світоглядних позицій молодого покоління, яке не вважає Республіку Молдову своїм життєвим простором і не ідентифікує себе з молдавською національною культурою, тому до переліку наслідків військово-політичного протистояння необхідно віднести знищення інтегруючої міфологеми. Оскільки на її відновлення необхідно багато часу і зусиль, військовий шлях розв'язання протиріч, обраний у більшій мірі тодішнім прорумунським керівництвом Молдови, необхідно вважати доленосною історичною помилкою.

ПРИМІТКИ

1. *Бабилунга М., Бомешко Б.* Бендери: расстрелянные и непокоренные. Тирасполь, 1993. – 70 с.
2. Дни и ночи Бендерской трагедии: документальное издание // Под ред. Москалева А., Горбатенко С. Бендери: Полиграфист, 2007. – 80 с.
3. *Волкова А.* Лидер. Тирасполь: Полиграфист, 2001. – 302 с.
4. *Воловой Г.* Кровавое лето в Бендерах: хроника приднестровской трагедии. Бендери: Полиграфист, 1993. – 150 с.
5. *Гамова С., Кондратов Э.* В расстрелянном городе // Известия. 1992. 25 июня. С.1.
6. *Гамова С.* В Бендерах идут бои // Известия. 1992. 22 июня. С. 1.
7. Заключение по уголовному делу № 92068095 по фактам вторжений вооруженных формирований Республики Молдова в Приднестровскую Молдавскую Республику от 22 июня 1993 г. // Дни и ночи Бендерской трагедии: документальное издание / Под ред. Москалева А., Горбатенко С. Бендери: Полиграфист, 2007. С.58.
8. *Перепелица Г.* Конфликт в Приднестровье: причины, прогноз развития и проблемы урегулирования. К.: Стилос, 2001. – 148 с.

9. *Пасечник А.* Боль Приднестровья // Правда. 1992. 27 июня. С.1.
10. Сообщение пресс-центра правительства Приднестровской Молдавской Республики от 25 июня 1992 г. // Дни и ночи Бендерской трагедии: документальное издание / Под ред. Москалева А. Горбатенко С. Бендеры: Полиграфист, 2007. С.42.
11. Феномен Приднестровья // Под ред. Бабилунги Н. и др. Тирасполь: РИО ПГУ, 2003. – 336 с.
12. *Худяков В.* В цветущих акациях город. Бендеры: Полиграфист, 1999. – 341 с.